2025 1-2 (92-93)

archiforma

ISSN 1392-4710

Archi tree tecture

TEMA:
LIETUVOS PAVILJONAS 2025 M.
VENECIJOS ARCHITEKTŪROS BIENALĖJE
ISSUE:
LITHUANIAN PAVILION AT THE 2025
VENICE ARCHITECTURE BIENNALE

LITHUANIAN ARCHITECTURE REVIEW

ISSN 1392-4710

ĮVYKIAI / EVENTS

7 **Lietuvos paviljonai Venecijos architektūros bienalėje. Retrospektyva**
Lithuanian Pavilion at the Venice Architecture Biennale. Retrospective

12 **Lietuvos paviljonas 2025 m. Venecijos architektūros bienalėje**
Lithuanian Pavilion at the 2025 Venice Architecture Biennale

APŽVALGA / REVIEW

20 **Parodų paviljonas „Kupeta“**
Kupeta Exhibition Pavilion

26 **Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Vasaros skaitykla Palangoje**
Martynas Mažvydas National Library Summer Reading Room in Palanga

32 **Sanatorija „Žilvinas“ – modernizmo paveldo perlas Palangos pušynuose**
Žilvinas Sanatorium: The Jewel of Modernist Heritage in the Pine Groves of Palanga
Monika Liočaitė-Raubickienė

38 **Vilkaviškio autobusų stotis**
Vilkaviškis Bus Station

48 **Valstybinių miškų urėdijos būstinė**
State Forest Agency Headquarters

58 **Druskininkų autobusų stotis**
Druskininkai Bus Station

TEMA / ISSUE

Dr. Marija Drėmaitė

64 **Medžių architektūra Palangoje**
Tree Architecture in Palanga
Dr. Liutauras Nekrošius

78 **Architektūros jausmas lietuviškai**
Sense of Architecture in Lithuanian
Dr. Aurelija Daugėlaitė

90 **Biofilinio projektavimo metodika darnios ir gamtiškos architektūros kūrybai: principai ir taikymas**
Biophilic Design Methods for Sustainable, Nature-Inspired Architecture: Principles and Application
Dr. Dalia Traškinaitė

102 **Naujos architetūros UNESCO pasaulio paveldo vietovėse Lietuvoje estetinės ir paveldosauginės problemos**
Aesthetic and Heritage Conservation Issues With New Architecture in UNESCO World Heritage Cultural Landscapes in Lithuania

122 **Latvijos paviljonas 2025 m. Venecijos architektūros bienalėje**
Latvian Pavilion at the 2025 Venice Architecture Biennale

125 **Estijos paviljonas 2025 m. Venecijos architektūros bienalėje**
Estonian Pavilion at the 2025 Venice Architecture Biennale

Vyriausioji redaktorė **Greta Trapikienė**
Kalbos redaktorė **Sandra Balžekaitė**

Direktorė **Greta Trapikienė**
Dizaineris **Vitalijus Bilevičius**
Fotografas **Ričardas Čerbulėnas**
Viršelio dizainas
Seoul' Copyright © 2023 by Gaile Pranckunaite
Simonas Stacevičius

Leidėjas VšĮ „Archiforma“
Atstovas reklamai
UAB „Industrijos servisas“
Parengė spaudai Vitalijus Bilevičius
Spausdino AB „Kopa“

Už nuotraukas dėkojame autoriams, kita fotomedžiaga – iš „Archiformos“ archyvo.

■ „Archiforma®“, SL 2308 ■ Leidžiamas nuo 1996 m.
■ Redakcijos adresas: Kalvarijų 1, LT-09301 Vilnius, Lietuva; mob. +370 628 58 160; tinklalapis *www.archiforma.lt*
■ Leidinys platinamas: Lietuvos architektų sąjungoje (Vilniuje, Kaune, Šiauliuose), knygyne „Humanitas“ (Vilniuje ir Kaune)
■ Tiražas – 1000 egz.
■ Perspausdinti tekstus ar jų dalis ir fotografijas be leidėjo sutikimo draudžiama
■ Autorių nuomonė nebūtinai sutampa su redakcijos nuomone
■ Redakcija pasilieka teisę rankraščius trumpinti ir redaguoti
■ Rankraščiai negrąžinami ir necenzūruojami
■ Redakcija neatsako už reklaminių skelbimų turinį ir kalbą
■ Už spaudos kokybę atsako spaustuvė.

Projektą iš dalies finansuoja Lietuvos kultūros taryba

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

Architektūros jausmas lietuviškai
Sense of Architecture in Lithuanian

Dr. Liutauras Nekrošius

„Nešęs velnias akmenį, didumo kaip gryčios, /
Ir sudaužyt norėjęs Anykščių bažnyčios /
<...> bet kaip tik išvydęs /
Ąžuolyną pašvęstą <...>
Tuoj iš nagų paleidęs ir smėlin intmušęs"

Anykščių šilelis, Antanas Baranauskas, 1859

"This giant boulder once a devil bore /
Intent to wreck Anykščiai chapel or /
[...] but when he saw below /
An oak grove [...] /
He dropped the rock. So heavily it fell /
Earth shook [...]"

The Anykščiai Grove, Antanas Baranauskas.
Translation by Peter Tempest

Europos kultūroje „terra inculta" tradiciškai buvo asocijuota su archajiniu dievų ir demonų apgyventos, žmogui pavojingos erdvės įvaizdžiu. Tačiau lietuvių kultūrinėje sąmonėje susiklostė paradoksaliai priešingai – žmogaus saugumą, atrodytų, gali laiduoti tik bendradarbiavimas su Kūrėjo stichijomis. **Lietuva Europos žemėlapiuose** pirmąkart pažymėta tik 1328–1329 metais (Avinaitė, 2013). Dar ilgai išsaugojo miškingo ir pelkėto, paslapties gaubiamo krašto įvaizdį. Negana to, Lietuva krikštą priėmė vėliausiai Europoje – 1387 metais, o ikikrikščioniškus laikus siekiančias tradicijas dažnas lietuvis dar ir šiandien organiškai suderina su krikščioniškomis.

Galbūt dėl to tęstinumas ir inovatyvumas, gamta ir miestas – įprastai priešpriešos – šalies kultūroje dažnai virsta produktyviomis sąjungomis. Lietuvos kultūrinį kraštovaizdį formuoja gerai išvystyti agrariniai ūkiai ir miško plantacijos ir palyginti maži miestai – didžiausiame jų Vilniuje gyvena apie 600 tūkstančių gyventojų. Lietuvoje beveik nelikę gamtos, visiškai nepaliestos žmogaus veiklos. Dėsninga, kad **Pasaulio paveldo** sąraše Lietuvą reprezentuoja tik kultūrinis paveldas. Vilniaus Senamiestis (įrašyta 1994 metais) nuo 14 amžiaus svarbus daugiakultūris politinis centras regione, iki pat 19 amžiaus natūraliai vystęsis ledynmečio suformuotame dviejų upių santakos slėnyje, šiandien išplėtotas toli už slėnio ribų išlaiko organišką ryšį su istoriniu centru. Dėl tvarios miesto vystymo ir valdymo politikos Vilnius 2025 metais nominuotas Europos žaliąja sostine. Prieš maždaug 5000 metų jūros bangos ir vėjas iš smėlio suformavo 98 km ilgio pusiasalį, kuris dabar žinomas kaip Kuršių nerija (2000). Šiandien 52 km jo priklauso Lietuvai, o 46 – Rusijai. 17 ir 18 amžiuje žmogaus ūkinė

In European culture, *terra inculta* has traditionally been associated with the archaic image of a space inhabited by gods and demons, one that is dangerous for humans. However, in the Lithuanian cultural consciousness, the opposite is paradoxically true: it would seem that humans can only guarantee their own safety by cooperating with the realms of the Creator. **Lithuania** was first marked on **European maps** as late as 1328–1329 (Avinaitė 2013). Even afterwards, it long retained its image of a wooded, swampy land shrouded in mystery. Moreover, Lithuania was the last in Europe to be baptised in 1387, and to this day many Lithuanians seem to organically combine traditions dating back to pre-Christian times with Christian ones.

Perhaps this is the reason why the usual opposites of continuity and innovation, the natural and the urban, often form productive alliances in Lithuanian culture. Lithuania's cultural landscape is shaped by its well-developed agricultural farms and forestry plantations, and relatively small cities – the largest of which, the capital Vilnius, has a population of around 600,000. Barely any nature remains untouched by human activity in the country. It makes sense that on the **World Heritage List**, Lithuania is only represented by its cultural heritage. Vilnius Old Town (registered in 1994) has been an important multicultural political center in the region since the 14th century. Until the 19th century, it naturally developed in the valley of the confluence of two rivers formed during the Ice Age. Today, it has developed far beyond the valley, maintaining an organic connection with the historical center. Thanks to its su-

veikla, ypač miškų kirtimas, ėmė kelti pavojų šiam kraštovaizdžiui išnykti. Tuomet pradėti kopų stabilizavimo darbai tęsiami iki šiol. Šis žmogaus ir gamtos sugyvenimo būdas formavo savitą, šiandien Pasaulio paveldo vardo vertą kraštovaizdį. Jame dominuoja smėlis ir miškas, 8 gyvenvietės (5 iš jų Lietuvoje) sudaro vos 6 proc. teritorijos. Kuršių nerijos kultūrinę vertę parodo ir Europos kino akademijos sprendimas įtraukti pusiasalį į Europos kino kultūros lobyną (Treasures of European Film Culture, 2025). Kernavės archeologinė vietovė (2004) – tai 11 tūkstantmečių trunkanti žmogaus veiklos (žemėnaudos, fortifikacijų, religijų) istorija, sukūrusi išskirtinį piliakalnių (žmogaus supiltų kalvų) formuojamą kultūrinį kraštovaizdį. Modernistinis Kaunas (2023) pavadintas Optimizmo architektūra, tai istorija, kuri pasakoja, kaip bendruomenių iniciatyvumo ir atvirumo inovacijoms dėka miesto kraštovaizdis per trumpą laiką (1919–1939) gali būti atnaujintas nepaneigiant jo tradicinės raidos. (whc.unesco.org)

Lietuvos paviljonai Venecijos architektūros bienalėse taip pat komunikuoja gamtos ir civilizacijos opozicijų sąjungą šalies kultūroje. 2023 metais bienalėje „Vaikų miškas" paviljono kuratoriai Jurga Daubaraitė, Egija Inzule, Jonas Žukauskas, pasitelkę vaikų savitą požiūrį, miško kraštovaizdį tyrinėjo ir kūrė kaip architektūrinę erdvę. 2021 metais menininkas Julijonas Urbonas, reaguodamas į žmogaus siekius užkariauti kitas planetas, jo sukeliamą kosminę ir žemišką taršą, projektu „Planeta iš žmonių" pasiūlė sarkastiškątre alternatyvą – siųsti žmonių kūnus (su jų mėgstamais daiktais) į kosminę niekumą, kur dėl specifinių gravitacijos sąlygų jie imtų vienas kitą traukti taip ilgainiui suformuodami naują planetą. 2018 metais Pelkių mokyklos kuratoriai menininkai Nomeda ir Gediminas Urbonai į Venecijos centrą perkėlė dalelę lietuviškos pelkės, kurioje įkūrė šiuolaikinių iššūkių diskusijų platformą, skirtą posthumanistinei pasaulio ateičiai apmąstyti. Šiųmečiame „Archi / Tree / tecture" paviljone architektas Gintaras Balčytis kviečia tirti miesto atmintį, įsišaknijusią jo gamtoje. (labiennale.org)

Nepaisant to, kad iki 12 amžiaus **miškų plotai Lietuvoje** dėl lydiminės žemdirbystės (miško išdeginimo žemdirbystės tikslais) sumažėjo nuo 85 iki 55 proc., 18 amžiaus pabaigoje siekė 40 proc., o 20 a. pradžioje vos 20 proc. išliko vienu reikšmingiausių krašto įvaizdžio formantų. Medienos pramonės kuriami produktai buvo ir yra vienas svarbiausių Lietuvos ekonomikos dėmenų. Todėl čia dar 16 a. pradėjo formuotis teisinis miškų reguliavimas. Moderniosios miškininkystės pagrindai imti diegti 20 a. 3-iajame dešimtmetyje, nuo to laiko miško plotai šalyje pamažu didėja. Šiandien šalies miškingumas siekia 32,5 proc., o sostinės Vilniaus – net 34 proc. Šiuolaikinėje Lietuvoje miškas yra ne tik tvariai vystoma medienos ūkio šaka, maisto šaltinis (vis dar itin populiaru grybauti, uogauti, rinkti vaistažoles, medžioti), bet ir reikšmingas gamtosaugos (draustiniai, rezervatai) elementas, rekreacijos (vien Vilniuje rekreaciniai miškai sudaro 5800 ha) bei dvasinių patyrimų erdvė (miško meditacijos, religinės praktikos).

Kaip ši sąjunga su gamta atsispindi modernioje ir šiuolaikinėje

stainable urban development and management policies, Vilnius has been nominated the European Green Capital of the year 2025. Around 5,000 years ago, sea waves and wind formed a 98-kilometre-long peninsula of sand, now known as the Curonian Spit (2000). Today, 52 kilometres of it belongs to Lithuania and 46 kilometres to Russia. In the 17th and 18th centuries, human activities, especially deforestation, began to threaten the existence of this landscape. Work began to stabilise the dunes, which continues on to this day. This ability of human beings and nature to cohabitate has formed a distinctive landscape recognised today as a World Heritage Site. Dominated by sand and forests, it is home to 8 settlements (5 of them in Lithuania) comprising just 6% of the area. The cultural value of the Curonian Spit is also demonstrated by the European Film Academy's decision to include the peninsula in the Treasures of European Film Culture (Treasures of European Film Culture, 2025). The Kernavė Archaeological site (2004) has been shaped by 11 millennia of human activity (land use, fortification, religion) resulting in a unique cultural landscape of mounds (hills built by humans). Modernist Kaunas (2023), named Architecture of Optimism, tells the story of how community initiative and an openness to innovation can lead to the renewal of an urban landscape over a short period of time (1919–1939) without negating its history and traditions. (whc.unesco.org)

The Lithuanian pavilions at the Venice Architecture Biennale also reflect the union of oppositions between nature and civilisation in the country's culture. In the 2023 Children's Forest pavilion, curators Jurga Daubaraitė, Egija Inzule and Jonas Žukauskas employed the unique viewpoint of children to explore and shape the forest landscape as an architectural space. In 2021, artist Julijonas Urbonas addressed the human aspiration to conquer other planets, along with the space debris and terrestrial pollution it produces, with Planet of People, which offered a sarcastic alternative, proposing to send people's bodies (along with their prized possessions) into the cosmic void, where, due to the specific gravitational conditions, they would begin to pull on each other, eventually forming a new planet. In 2018, artists Nomeda & Gediminas Urbonas, curators of The Swamp School, moved a piece of a Lithuanian swamp to the centre of Venice, where they established a platform for discussing contemporary challenges and reflecting on the post-humanist future of the world. In this year's Archi/Tree/tecture pavilion, architect Gintaras Balčytis invites us to explore urban memory rooted in natural landscapes. (labiennale.org)

Despite the fact that by the 12th century, **Lithuania's forest cover** had declined from 85% to 55% due to slash-and-burn agriculture (burning forests to make way for agriculture), was down to 40% by the end of the 18th century, and at a mere 20% by the beginning of the 20th, the forest has remained one of the most important aspects of the image of this region. Products developed by the wood industry have been and continue to be staples of the

3

4

architektūroje? Pirmąjį pokario dešimtmetį SSRS aneksavus Lietuvą, vienintelis leistinas architektūros stilius buvo retrospektyvaus pobūdžio stalininis stilius, paradoksaliai vadintas socialistiniu realizmu. Tačiau 6-ojo dešimtmečio viduryje sovietų architektūroje atsisakius dekoratyvumo ir pasukus radikalios industrializacijos ir standartizacijos keliu, Lietuvos architektai tai suprato kaip galimybę grįžti prie tarpukariu klestėjusio „Modern Movement". Vienas ankstyviausių modernizmo atgimimo šauklių tapo **kavinės „Neringa" interjeras** Vilniuje (1959, architektai Algimantas Nasvytis (1928–2018), Vytautas Nasvytis (1928–2016)). „Art deco" dvasioje įrengtame interjere sukurta sieninė tapyba (dailininkai Vladas Jankauskas (1923–1983) ir Vytautas Povilaitis (1927–2009)) pasakoja legendą apie dviejų milžinų savitarpio pagalbą padedant žmonėms atlaikyti dievų siunčiamas stichijas. Milžinas Naglis ateina į pagalbą milžinei Neringai, kuri, siekdama apsaugoti priekrantės žvejus nuo audrų, iš smėlio pila pusiasalį – šiandien jis žinomas kaip Kuršių nerija..

Labiau nei milžinų apsauga gamtos išmanymas padeda išlikti. Šiuolaikinė šios žinijos architektūrinė išraiška yra 13,8 m aukščio obeliskas (1995) ant Parnidžio smėlio kopos Nidoje, Kuršių nerijoje. Tai **Saulės laikrodis**, nuo kurio atsiveria absoliutus matematinis horizontas, tik čia gali matyti, kaip saulė pateka iš Kuršių marių, nueina savo dienos kelią ir nusileidžia į Baltijos jūrą. Šis kūrinys yra ne tik laikrodis, bet ir kalendorius, žymintis pasikartojančius gamtos ciklus – lygiadienius, saulėgrįžas, mėnesius ir mėnulio fazes. Šią gamtos stebėjimo instaliaciją sukūrė dailininkas Klaudijus Pūdymas (g. 1955) ir architektas Ričardas Krištapavičius (g. 1958), konsultuojami etninės kosmologijos tyrėjo Liberto Klimkos (g. 1940).

Lithuanian economy. This is why legal regulation of forests began to take shape as early as the 16th century. The basics of modern forestry were introduced in the 1920s, and since then, the country's forested area has gradually increased. Today, the country's forest cover stands at 32.5%, in Vilnius even reaching 34%. In contemporary Lithuania, forests are not only a sustainably developed source of timber and food (mushroom, berry and herb picking, and hunting remain very popular), but an important element of nature conservation (i.e., reserves of varying strictness), and recreation (e.g., in Vilnius alone, recreational forests amount to 5,800 hectares), even serving as a space for spiritual experiences (e.g., forest mediation and religious practice).

How is this union with nature reflected in modern and contemporary architecture? When the USSR annexed Lithuania in the first decade after the war, the only permissible architectural language was the retrospective Stalinist style, paradoxically called Socialist Realism. However, as Soviet architecture abandoned the decorative in the mid-1950s and pivoted towards radical industrialisation and standardisation, Lithuanian architects saw this as an opportunity to return to the Modern Movement that flourished during the interwar period. One of the earliest harbingers of modernist revival was the **interior of the Neringa Cafe** in Vilnius (1959, architects Algimantas Nasvytis (1928–2018), Vytautas Nasvytis (1928–2016)). Designed in the spirit of Art Deco, the interior features murals (painters Vladas Jankauskas (1923–1983) and Vytautas Povilaitis (1927–2009)) retelling a legend about two giants cooperating to help people survive natural disasters sent by gods. The giant Naglis comes to the aid of the giantess Neringa, who builds a peninsula

6

7

1989 metais Prancūzijos nacionalinio geografijos instituto mokslininkai nustatė, kad Europos geografinis centras yra už keliolikos kilometrų į šiaurę nuo Lietuvos sostinės Vilniaus. Tuomet pradedantis menininkas Gintautas Karosas (g. 1968), nenorėdamas taikstytis su meno nomenklatūros diktuojamomis kūrybinėms kryptimis, 1991 metais įkūrė šiuolaikinio meno erdvę greta subkontinento centro esančiame pušyne ir pavadino ją **Europos parku**. 1990 metais atkūrusiai nepriklausomybę šaliai, siekiančiai kuo greičiau grįžti į laisvosios Europos žemėlapį, parkas tapo kultūrinio išsivadavimo mūšio lauku. Įkūrėjo kviečiami į šį mišką ėmė keliauti pasaulio menininkai. Čia savo skulptūras pastatė pasaulinio garso menininkai konceptualistai: 1996 metais – Dennisas Oppenheimas (1938–2011), 1998 metais – Magdalena Abakanowicz (1930–2017), 1999 metais – Solis LeWittas. Šiandien tai savitas kraštovaizdis, kuriamas gamtos ir daugiau nei 100 meno kūrinių iš viso pasaulio, kurie, perfrazuojant Abakanowicz, kinta drauge su oru, suteikdami ypatingos reikšmės rūkui, lietui, sniegui (europosparkas.org).

Vilniuje 1967–1973 metais buvo pastatytas masinės statybos gyvenamasis rajonas **Lazdynai**. Jis dažnai lyginamas su Tapiola (*Espoo*, Suomija, *Aarne Ervi*, *Alvar Aalto*, and *Kaija Siren* ir kiti). Tai ne atsitiktinumas. Lazdynų autoriai archit. Vytautas Edmundas Čekanauskas (1930–2010), Vytautas Brėdikis (1930–2021) 1959–1960 metais turėjo tuomet retą galimybę aplankyti Suomiją ir Tapiolą. Jie gyvai pamatė, kaip masinė statyba gali jautriai įsiterpti į kraštovaizdį. Suomių santykis su gamta lietuviams architektams buvo artimas ir atpažįstamas. Tačiau skirtingai nuo demokratiškos Suomijos su liberalia ekonomika, lietuviams teko šias idėjas įgyvendinti radikalios komunizmo utopijos (planinės ekonomikos, visuotinės valstybės nuosavybės, represijų dėl žodžio ir įsitikinimų laisvės) sąlygomis. Nepaisant iššūkių, jie sukūrė rajoną, neprarandantį patrauklumo tarp vilniečių iki šių dienų. Statant rajoną naudoti tipiniai, tai yra daugkartiniam įgyvendimui skirtiir visoje Sovietų Sąjungoje plačiai naudoti gyvenamųjų ir visuomeninių pastatų projektai. Tačiau čia jie pritaikyti prie kraštovaizdžio. Miškingą užmiesčio vietą architektai išvystė į iki tol nematytą kultūrinį kraštovaizdį – 5 ir 9 aukštų namai, suskaidyti sekcijomis, leidžiasi nuo šlaitų, kiti, išlenkti pagal reljefo linkį, juos apjuosia. Vieninteliai specialiai rajonui suprojektuoti pastatai – iš miško kylantys 9 monolitiniai 16 aukštų bokštai ir šlaite išdėstytos dvi vidurinės mokyklos taip pat įkomponuoti taip, kad išryškintų vietos kraštovaizdžio savitumą.

Operos ir baleto teatro pastatas Vilniuje yra pirmosios šalyje architektūros profesorės moters Nijolės Elenos Bučiūtės (1930–2010) manifestas, kuris, vienydamas architektūrinio ir meninio „Modern Movement" idėjas, vietos tapatumo bruožus, tradicijas bei technologines inovacijas, kuria magišką teatro stebuklą. Teatro rūmų didžiojo raudonojo fojė erdvę formuoja juosintis 12 metrų aukščio kabantis stiklo fasadas ir iki 17 metrų ilgio gembinių santvarų laikomas denginys (konstrukcijų inžinierė Ina Doktorskytė

out of sand to protect fishermen on the coast from storms – today it is known as the Curonian Spit (World Heritage site).

Even more than being protected by giants, our deep knowledge of nature is what helps us survive. One instance of contemporary architectural expression of this knowledge is a 13.8-metre-high obelisk (1995) on the Parnidis sand dune in Nida on the Curonian Spit. It is a **sundial** with a view of the true geometric horizon – the only place where you can observe the sun rising from the Curonian Lagoon, making its way through the sky, and setting into the Baltic Sea. The structure is not only a clock, but also a calendar marking the recurring cycles of nature – the equinoxes, solstices, months, and phases of the moon. The installation was created by the artist Klaudijus Pūdymas (b. 1955) and architect Ričardas Krištapavičius (b. 1958) who were advised by the ethnic cosmology researcher Libertas Klimka (b. 1940).

In 1989, scientists at the French National Geographical Institute found that the geographical centre of the Europe continent is located a few kilometres north of the Lithuanian capital Vilnius. In 1991, the emerging artist Gintautas Karosas (b. 1968), unwilling to put up with the creative direction dictated by the artistic nomenclature, founded a contemporary art space in a pine forest adjacent to the centre of the subcontinent, and called it the **Park of Europe**. In 1990, it became a battleground of cultural liberation for a country seeking to put itself back on the map of free Europe as soon as possible after regaining its independence. Artists from all over the world began to travel to the forest at the invitation of its founder. World-renowned conceptual artists built sculptures there, including Dennis Oppenheim (1938–2011) in 1996, Magdalena Abakanowicz (1930–2017) in 1998, and Sol Le Witt in 1999. Today, it is a distinctive landscape shaped by both nature and more than 100 artworks from all over the world, which, to paraphrase Abakanowicz, change with the weather, putting special significance on fog, rain, and snow. (europosparkas.org)

In 1967–1973, the Lazdynai mass housing district was built in Vilnius. Uncoincidentally, it often draws comparisons to Tapiola in Espoo, Finland (Aarne Ervi, Alvar Aalto, Kaija Siren and others). In 1959–1960, the architects of Lazdynai, Vytautas Edmundas Čekanauskas (1930–2010) and Vytautas Brėdikis (1930–2021) had what was then a rare opportunity to visit Finland, including Tapiola. They saw first-hand how mass housing can delicately insert itself into the landscape. The Finnish relationship with nature was quite familiar and recognisable to the Lithuanian architects. However, unlike democratic Finland with its liberal economy, the Lithuanians had to realise these ideas in the context of a radical communist utopia (planned economy, total state ownership, repression of the freedoms of speech and opinion). Despite the challenges, they created a district that remains appealing to the people of Vilnius to this day. Its construction was based on standard designs of residential and public buildings, i.e., reusable projects, widely utilised throughout the Soviet Union. In this case, however, they were adapted to the

8

(1922–2008)). Iki tol nematyto dydžio stiklo fasadas susirinkusiems žiūrovams atveria upės ir miesto panoramas, matomas iš triaukščių tarsi erdvėje levituojančių fojė galerijų. Vakare įžiebus įspūdingus gintaro spalvos stiklo ir žalvario sietynus (dailininkas Jurijus Markejevas (1929–2002)) raudonomis keraminėmis plytomis ir medžiu dekoruota fojė virsta miesto scena. Pėstieji, ateinantys iš apatinės reljefo terasos nuo upės ir iš aukštesnės – nuo miesto centrinės gatvės, susitinka viešame skvere su kaskadiniu fontanu (archit. Algis Juozas Knyva (g. 1934), Aleksandras Stasys Lukšas (g. 1941)), į pastato puošnius apatinį marmurinį ir viršutinį raudonąjį fojė patenka galerijomis, lieptais ir laiptais. Lyg dramaturgo sukurtas organiško žmonių judėjimo scenarijus sujungia teatrą su miesto skverais, gatvėmis ir krantinėmis.

Brutalistinės estetikos, monolitinio gelžbetonio, 32 metrų aukščio **memorialas Antrojo pasaulinio karo aukoms atminti** Kaune (skulptorius Alfonsas Ambraziūnas (1933–2020), architektai Gediminas Baravykas (1940–1995) ir Vytautas Adolfas Vielius (1933–2017)) – unikali skulptūrinė kompozicija, kuri jautriai perteikia patirtos tragedijos skausmą. Vien greta esančiame istoriniame forte nacių įkurtoje koncentracijos stovykloje 1941–1944 metais buvo sistemingai sunaikinta 50 000 žmonių (30 000 iš jų žydų). Memorialo autoriai poetiškai išplėtojo žmogaus ir gamtos motyvą: sušaudytieji ir sudegintieji tarsi atgimsta iškildami akmeniu iš suskeldėjusios žemės.

Vienareikšmiškai **apibendrinti** lietuvių visuomenės kolektyvi-

landscape. The architects developed a wooded countryside area into an unprecedented cultural landscape: one group of five- and nine-storey houses divided into sections descend down a slope, encircled by another group that curves following the terrain. The only two types of buildings specifically designed for the area, the nine monolithic 16-storey towers rising above the forest and the two secondary schools on the slope, are also integrated in a way that emphasises the features of the local landscape.

The Opera and Ballet Theatre building in Vilnius is a manifesto by Nijolė Elena Bučiūtė (1930–2010), the country's first woman professor of architecture, who combined the architectural and artistic ideas of the Modern Movement, the features of local identity, traditions, and technological innovations, to create a theatrical miracle. Shaping the space of the theatre building's grand red foyer are 12-metre-tall wrap-around glass curtain wall and a roof held up by 17-metre-long cantilevered trusses (structural engineer Ina Doktorskytė (1922–2008)). The glass facade, which was unprecedented in its size, offers views of the river and the city skyline to audience members gathered on the three storeys of galleries in the foyer, which appear to be levitating in space. In the evening, the spectacular amber glass and brass chandeliers (by Yuri Markeyev (1929–2002)) light up the foyer, finished in red ceramic bricks and wooden panels, transforming it into an urban stage. Pedestrians coming from the lower terrace along the river and from the city's main street on the upper terrace meet in the

nį santykį su aplinka nėra lengva, bet gal ir netikslinga. Atkreipę dėmesį į tam tikrus skirtingų laikotarpių, įvairių tipologijų vietos žmonių kūrinius ir jų santykį su aplinka, palikime erdvės tolesniems stebėjimams. Dalis anksčiau išvardytų bruožų lietuvius vienija su kitomis tautomis, kitais kraštais. Kiti suteikia savitumo. Vis dėlto sužinoti, kaip dažnai vienu svarbiausių nacionalinių kūrinių tampa poema miškui? Dažniausiai į užsienio kalbas verčiamas (jau viršijo 20 kalbų) lietuvių literatūros kūrinys yra 1858–1859 metais katalikų kunigo Antano Baranausko parašytas lietuviškos romantinės literatūros *magnum opus* Anykščių šilelis kurio bent trumpą citatą gali padeklamuoti dauguma lietuvių, o turbūt ir kitataučių, besimokiusiųjų lietuvių kalbą.

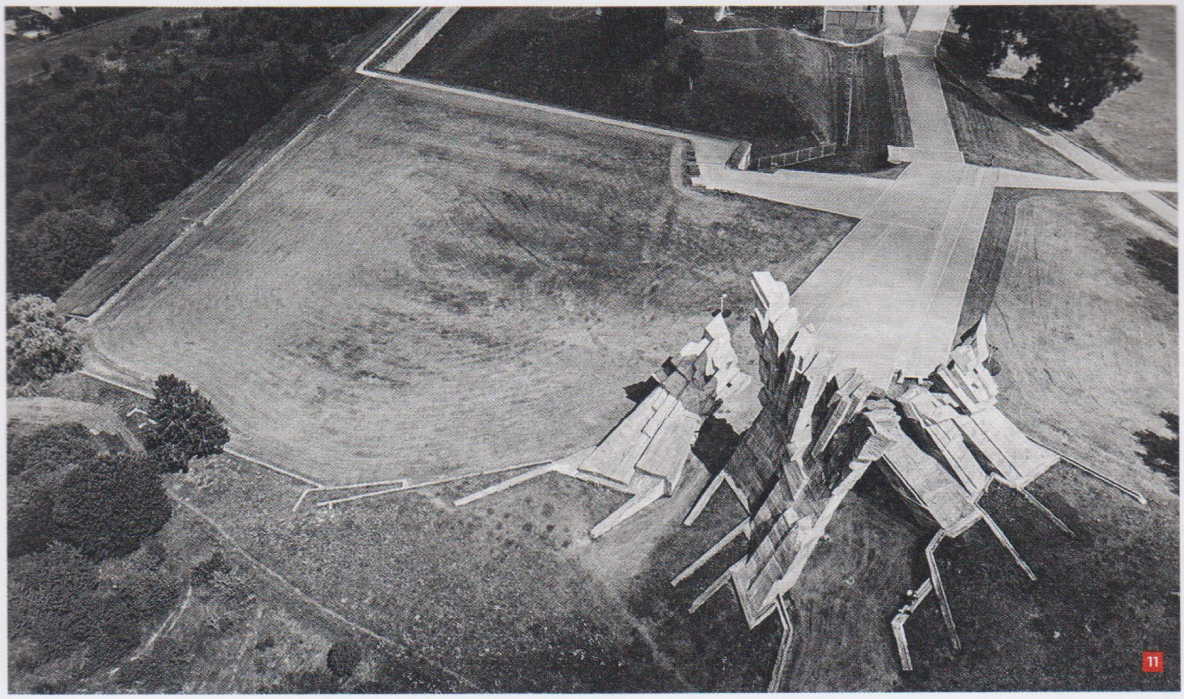
Jei reikėtų rasti šiuolaikinį architektūrinį meilės miškui įrodymą, stiprus kandidatas galėtų būti apžvalgos bokštas. Nuo praeito dešimtmečio vidurio, siekiant sukontroliuoti lankytojų srautus saugomose gamtinėse teritorijose, pastatyta daugiau nei 30 bokštų, kurių aukštis vyrauja nuo 15 iki 51 metro. Lygumų dominuojamame Lietuvoje kraštovaizdyje tokie statiniai daro reikšmingą vizualinį poveikį, todėl ypatingas dėmesys skirtas šių statinių architektūros kokybei. Valstybinės saugomų teritorijų iniciatyva tapo sėkminga vidinio turizmo ir krašto pažinimo skatinimo bei ekologinio švietimo priemone. Į įvairios trukmės ir apimties „ekspedicijas" pažvelgti į miškus iš paukščio skrydžio skirtingais metų laikais yra keliavusi dažna Lietuvos šeima. Vienas lankomiausių įgyvendintas ir Anykščių šilelyje (2013–2015, Alvydas Mituzas (g. 1949), Andrius Dirsė, Arvydas Gudelis). Tai ne tik apžvalgos bokštas, leidžiantis pažvelgti į garsųjį mišką iš 35 metrų aukščio, bet ir 21 metro aukštyje įrengtas pažintinis takas, suteikiantis galimybę tyrinėti skirtingų rūšių medžių lajas iš arti. ■

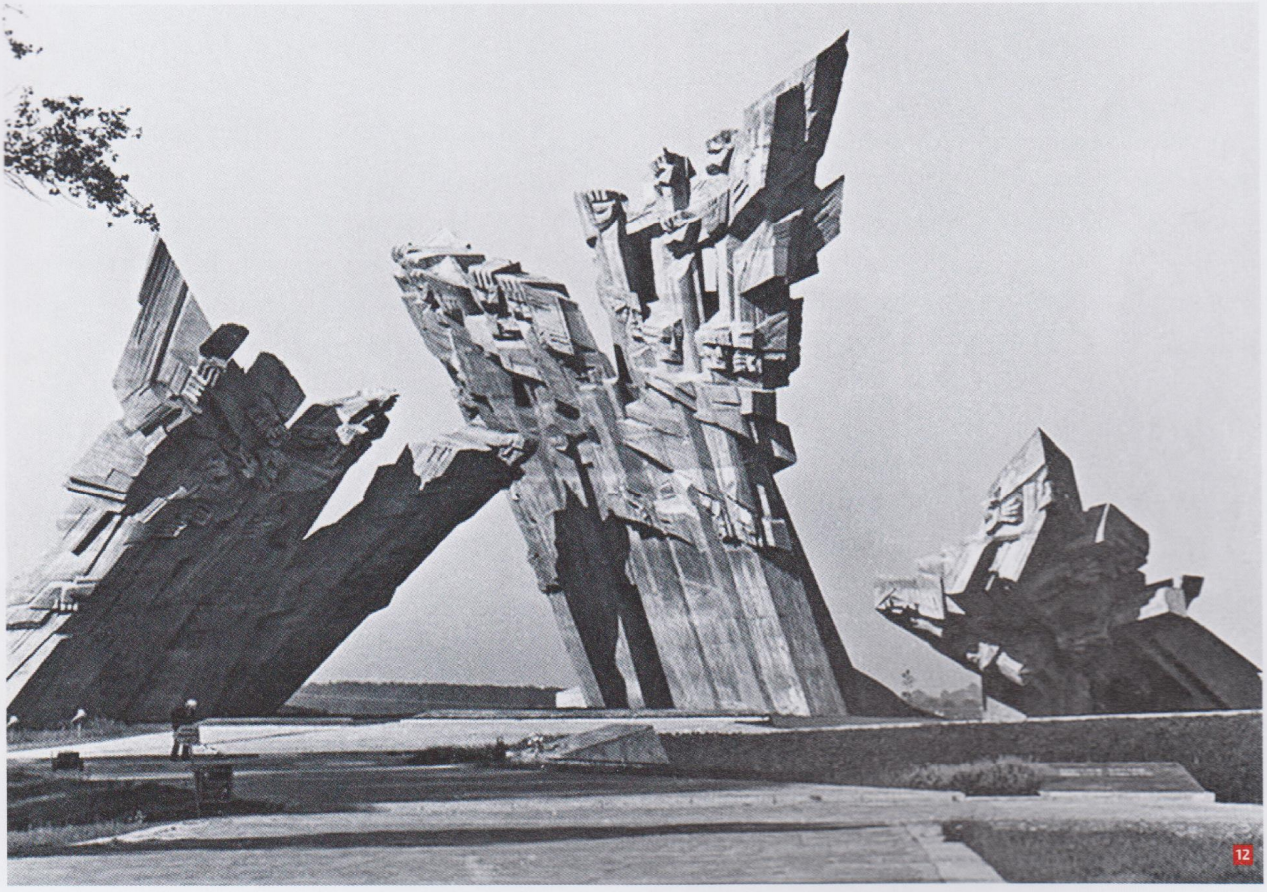
public square with a cascading pond and enter the building's ornate lower marble foyer and upper red foyer through galleries, bridges and stairs. Guiding the organic movement of people as if a playwright's script, the theatre is directly connected into the city's squares, streets, and waterfronts.

The 32-metre-high reinforced concrete brutalist-style **memorial to the victims of the Second World War** in Kaunas (sculptor Alfonsas Ambraziūnas (1933–2020), architects Gediminas Baravykas (1940–1995) and Vytautas Adolfas Vielius (1933–2017)) is a unique sculptural composition that delicately conveys the pain caused by the tragedy. In a concentration camp established by the Nazis in the adjacent historic fort alone, 50,000 people (30 000 of them Jews) were systematically exterminated in 1941–1944. The creators of the monument have poetically expanded on the motif of man out of nature: those shot and burnt seem to be reborn in stone rising up from cracked earth.

Making unequivocal **generalisations** about the Lithuanian society's collective relationship to its environment can be challenging, and perhaps also unnecessary. After taking a look at certain works by local people representing different eras, different typologies, and different relationships to the environment, let us leave some space for further observations. Some of the traits discussed here are shared by Lithuanians with other nations and other lands. Others give us a distinctive character. Nevertheless, it would be interesting to know how common it is for one of the most important national works to be a poem dedicated to a forest. The most-translated Lithuanian literary work (currently published in over 20 languages), the magnum opus of local romantic literature, The Anykščiai Grove, was written by the Catholic priest Antanas Baranauskas in 1858–1859. Most Lithuanians, and probably also foreigners studying the Lithuanian language, know at least a brief passage of it by heart.

If one had to find a contemporary architectural expression of this love of the forest, the observation tower might be a strong contender. Since the middle of the last decade, more than 30 such towers have been built in the hope of controlling visitor flows in protected natural areas, ranging from 15 to 51 metres in height. In Lithuania's predominantly flat landscape, such structures have a significant visual impact, which is why there has been a special focus on their architectural quality. Run by the State Service for Protected Areas, this initiative has become a successful way of promoting local tourism, knowledge of the region, and environmental education. Many Lithuanian families have travelled to see the forests from a bird's eye view at different times of the year, going on treks of various length and scope. One of the most visited such structures is in the Anykščiai Grove (2013–2015, by Alvydas Mituzas (b. 1949), Andrius Dirsė, Arvydas Gudelis). In addition to an observation tower that allows you to see the famous forest from the height of 35 metres, it also features a 21-metre-tall elevated nature trail allowing you to explore the crowns of various species of trees up-close. ■

1–2. Parnidžio kopos Saulės laikrodis
3. Europos parkas. Magdalena Abakanowicz, „Neatpažinto augimo erdvė"
4. Lajų takas Anykščiuose
5. Lietuvos paviljonas 2018 metais Venecijos architektūros bienalėje, aut. N.Tukaj
6–7. kavinės „Neringa" interjeras, aut. N. Tukaj
8. Lazdynų mikrorajonas 1975 m., Vilniaus regioninis valstybės archyvas
9. Miestų statybos projektavimo instituto architektė Elena Nijolė Bučiūtė prie pagal jos projektą statomų valstybinio akademinio operos ir baleto teatro rūmų, fotografija: 1971, aut. Viktoras Kapočius
10. Operos ir baleto teatro foje interjeras
11–12. Kauno IX forto monumentas, aut.A. V. Ambraziūnas

1–2. Parnidis Dune Sundial
3. Europos Parkas. Magdalena Abakanowicz, "Space of Unrecognized Growth"
4. Canopy Walk in Anykščiai
5. Lithuanian Pavilion at the 2018 Venice Architecture Biennale, author N.Tukaj
6–7. Interior of the Neringa Café, author N.Tukaj
8. Lazdynai Microdistrict 1975, Vilnius Regional State Archive
9. Elena Nijolė Bučiūtė, architect of the Urban Planning Institute, at the State Academic Opera and Ballet Theatre Palace being built according to her design, photograph: 1971, author Viktoras Kapočius
10. Interior of the lobby of the Opera and Ballet Theatre
11–12. Kaunas Fort IX Monument, author A. V. Ambraziūnas